

STARIM NAČRTOM SE PRIDRUŽUJEJO VEDNO NOVI

KAKO SO »GRADILI« ŽIČNICE NA VRŠIČ

IGOR MAHER

Pred leti so javnost razburile novice o načrtovani gradnji smučišč in žičnic na Vršiču. Vnele so se ostre polemike, švigała so ostra besedna kopja, nato pa se je vsa stvar pomirila. Kakšno je zgodovinsko ozadje teh načrtov, si bomo ogleđali v tem sestavku. Od začetnih megalomanskih idej so se načrti do danes skoraj povsem spremenili v dobro ohranjanja našega gorskega okolja.

* * *

Gorski prelaz Vršič (1611 m) z načrtovanimi smučišči na severnih pobočjih v smeri doline Velike Pišnice se geografsko in zgodovinsko navezuje na Gornjesavsko dolino oziroma kratko Dolino. Ta je bila precej pozno poseljena, najprej s koroške strani in šele kasneje z gorenjske. Poleg poljedelstva in živinoreje so prebivalci zaslužek iskali tudi v fužinah (Bela peč, Mojstrana, Jesenice) in z oglarjenjem. Zgraditev železnice leta 1870 je omogočila razvoj lesne trgovine in žag. Velik pomen je imela tudi trgovska pot čez Korensko sedlo, ki je za seboj potegnila razvoj furmanstva, gostilništva in trgovine. Mnogi pa so že tedaj odhajali čez Karavanke po večji kos kruha.

Začetki dolinskega turizma sežejo v prvo polovico 19. stoletja, ko so te kraje začeli obiskovati znanstveniki-naravoslovci, ki jih je privabljala lepota gorskega sveta. Ta turizem je vezan predvsem na furmanske gostilne. Do 1. svetovne vojne je turizem v Dolini najtesneje vezan na lov in planinstvo, mnogi domačini pa so postali gorski vodniki, nosači in gonjači. Dotok turistov je še povečala izgradnja železniške proge. Vaški gostilničarji so večali svoje zmogljivosti in v začetku 20. stoletja sta se iz kmečkih gostiln razvila prva hotela — Slavec in Razor v Kranjski gori. Prav tu se je turizem najmočneje uveljavil in po drugi vojni Kranjska gora vse bolj izgublja svoj kmečki značaj.

SMUČIŠČA LETA 1937

Kmetijstvo je bila najpomembnejša dejavnost v Dolini, predvsem živinoreja z razvitim planšarstvom. Razvoj planin je reliefno omejen na stranske doline (zato so se vse pomembnejše vasi razvile ob vhodih v te doline: Mojstrana pred Vrti, Kranjska gora pred Pišnico in Rateče pred Planico) in južna pobočja Karavank. Pašna srenja Kranjska gora je imela obsežne planine nad Trento na južni strani

Vršiča (Kranjska, Rutarska in Velika planina); Trento je bila namreč pozno in redko poseljena, zato so to območje za planine izkoristili Borovci (današnji Kranjskogorci).

Z mejami po 1. svetovni vojni so bile te planine odrezane od vasi; ostale so le manjše planine na severni strani v Mali in Veliki Pišnici. Prvotno so bile namenjene paši drobnice, prepoved reje koz, uvajanje novih krmnih rastlin in večje potrebe po mlečnih izdelkih zaradi naraščajočega turizma pa so pospešili razvoj govedoreje.

Povojni razvoj je kmetijstvo potisnil na stranski tir, kar pa ima daljnosežne posledice, ki se kažejo v opuščeni kmetijskih površin, spreminjanju namembnosti, izginjanju tradicionalne alpske kulturne krajine, kar povratno negativno vpliva tudi na turizem zaradi zmanjšane krajinske atraktivnosti.

Kranjska gora je zdaj največje zimsko-športno središče v Sloveniji. Iz strogo letovišarskega je sčasoma nastalo predvsem smučarsko središče. Leta 1937 so posekali teren za prva smučišča na Preseki, leta 1948 so nato tu postavili prvo vlečnico. Leta 1958 je Kranjska gora dobila prvo sedežnico na Vitranc, kar je bila za tedanje čase prava senzacija. Danes razpolagajo z obširnimi smučišči na višini od 800 do 1300 metrov, številnimi žičniškimi napravami in tolikšnimi gostinskohotelskimi zmogljivostmi, da so postali tradicionalni prireditelji tekem za svetovni smučarski pokal.

Na žalost pa zaostaja komunalna opremljenost. V Savo Dolinko še vedno odkajajo neprečiščene komunalne odplake in izcedne vode iz odlagališča komunalnih odpadkov, posledica česar je bakteriološka oporečnost vode in smrad, ki se širi po okolici. Turizem v občini Jesenice (paradni konj je prav Kranjska gora) prispava 2,5-krat več k onesnaževanju voda kot pa k družbenemu proizvodu občine in je 2-krat večji onesnaževalec kot industrija (glede na enoto ustvarjenega družbenega proizvoda).

Kljub temu Kranjska gora še naprej načrtuje širjenje zmogljivosti, tudi žičniških. Večkrat so že kandidirali za organizatorje svetovnih prvenstev v smučanju, v zadnjem času pa je zelo glasna zamisel o zimskih olimpijskih igrah treh dežel.

Za zadovoljitev vseh svojih potreb se je kranjskogorski turizem pogosto oziral tudi proti severnim pobočjem Vršiča, kar bi omogočilo podaljšanje zimske sezone in popestritev ponudbe.

VELIKOPOTEZNI PRVI NAČRTI

Za območje Vršiča še zdaleč ne moremo trditi, da je tu narava ohranjena v izvornem stanju. Pred 1. svetovno vojno in ob gradnji ceste so izsekali velike gozdne površine, kar je pospeševalo nastajanje velikih hudourniških žarišč. Pred letom 1909 je iz Doline na Vršič (Trentarji) so ga imenovali Kranjski vrh, Borovci pa Jezerce, ker je bilo na prevalu malo jezerce, ki ga je uničila cesta) vodila le slaba steza. Tega leta pa so za potrebe izsekavanja lesa na trentarski strani Vršiča stezo toliko razširili in opremili z mostički, da so po njej vozili vozovi. Vojaške potrebe (1. vojna) so leta 1915 privedle do trasiranja ceste, ki se je od stare poti odcepila že pri Eriki in v mnogih ovinkih privedla na prelaz in dalje v Trento. Gradnja je potekala v zelo težavnih razmerah in je zahtevala mnogo žrtev (podrobnejši opis glej v PV 57: 151—163, 1957). Med obema vojnama se je zanimanje za cesto precej zmanjšalo zaradi meje na Vršiču, po zadnji vojni pa so cesto obnovili.

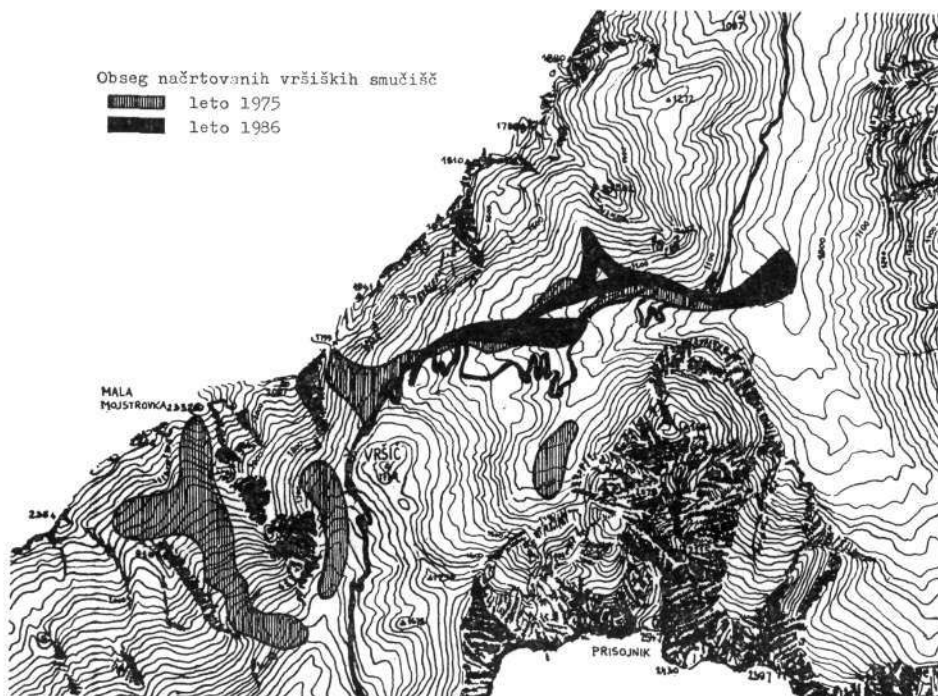
Poleg ceste seka pobočja Vršiča tudi električni in telefonski daljnovod, razvita je tudi bogata planinska infrastruktura: pet planinskih koč in gosta mreža planinskih poti.

Območje Vršiča slovi kot znano planinsko in alpinistično središče, je priljubljena izletniška točka predvsem motoriziranih turistov, v zimskem času pa ga počastijo z obiskom predvsem turni smučarji, ki

imajo tam na voljo kratke in manj zahtevne turnosmučarske terene. Smuka z Vršiča v dolino pa je zaradi majhnega naklona neatraktivna.

Prvi načrti izkoriščanja Vršiča v širše turistične namene sežejo v šestdeseta leta. Zanje je značilno, da so predvidevali zelo velik, atraktiven center. Od koč na Gozdu bi peljala sedežnica do Erjavčeve koč in dalje na Vratca (kjer bi bila povezava s smučišči proti Slemenu) ter na preval Vršič. Od Tičarjevega doma bi bila speljana nihalka na Malo Mojstrovko, predvidena pa je bila celo povezava s Tamarjem (žičnica iz Tamarja na Sleme). Na jugovzhodnih pobočjih Mojstrovke bi bili še dve vlečnici, prav tako tudi v Suhi Pišnici. Vsa ta smučišča bi delovala od aprila do junija, ko mine nevarnost plazov.

Leto 1975 je prineslo nove načrte, ki pa so bili še vedno zelo velikopotezni. Zavod ing. Stanka Bloudka iz Ljubljane je proučil naravne danosti v povirju Pišnice, Emona projekt pa je na to navezal načrte izgradnje in ureditve smučišč. Sedežnica bi vodila prav iz doline (od Klina) do lovske koč pod prevalom, od tam pa gondolska žičnica na Malo Mojstrovko (predvidena tudi varianta z vmesno postajo na Šitni glavi). Poleg tega bi obratovala tudi vlečnica pod Kamnitnico in občasno (ob stabilni snežni odeji) polmontažne žičnice na južnem pobočju grebena Mojstrovka-Travnik. Smučišča bi bila prav tako uporabna šele v pozno-

pomladanskem obdobju, Mala Mojstrovka pa bi postala priljubljena izletniška točka tudi v poletnem času.

ZAKON O TNP

Vsi ti načrti so se seveda izkazali za neuresničljive. Objekti nad gozdno mejo (nad Erjavčevo kočjo) so zaradi velike nevarnosti plazov, težkega vzdrževanja smučišč, labilnosti obstoječih biotopov, velikih finančnih zahtev in na srečo tudi zaradi porajajoče se naravovarstvene ozaveščenosti tedanjih političnih vrhov utonili v pozabo.

Ideja o vršiških žičnicah pa je ostala še naprej živa, še posebej med turističnimi delavci Kranjske gore in Jesenic.

Leta 1977 je inž. Pintar (ki je verjetno največji poznavalec razmer na Vršiču) predstavil nove načrte, kjer so objekti nad Vršičem izpuščeni. Sedežnica bi peljala do lovske kočje pod prevalom, dodana pa bi bila še manjša smučišča v Starem Tamarju, Žlebeh in Klinu.

Leto 1981 je prineslo pomembne spremembe. Maja tega leta je skupščina SRS sprejela zakon o Triglavskem narodnem parku. Zakon je v osrednjem območju, kamor je bilo uvrščeno tudi območje Vršiča, prepovedal »graditi smučarske proge in smučarske žičniške naprave ter druge večje rekreacijsko športne objekte«. Vendar v 14. členu pravi, da so s soglasjem skupščine SRS možne določene izjeme. Prav to pa je bil ventil, ki je omogočil nadaljnje, čeprav skoraj nelegalno načrtovanje vršiških žičnic.

Planum iz Radovljice je leta 1982 izdelal Program ureditve smučišč v Zgornjesavski dolini. V njem Vršič ni omenjen, širitev žičniških zmogljivosti v Kranjski gori pa načrtujejo na severozahodnem pobočju Kurjega vrha (sistem Trebež) ter na severnih pobočjih Vitranca proti Planici, kar je vse zunaj TNP.

»MEHKA« VARIANTA SMUČIŠČ

Leta 1985 smo priča zelo burnim dogodkom v zvezi z vršiški smučišči. V javnost je prišla vest, da Kranjska gora kandidira za organizacijo svetovnega prvenstva v alpskem smučanju. V kandidaturi so kot prognoza za ženski smuk predvideli vršiška smučišča. Pred tem so že bili izdelani podrobni načrti (Planum, Radovljica) za te proge. Pet žičnic in smučišča bi segali prav do vrha Vršiča, od koder bi bila speljana smukaška progna do Klina, ki bi bila z 22 odstotki naklona na spodnji meji določil FIS.

V primeru uspele kandidature (kar se ni zgodilo) bi bil scenarij verjetno takle: pod pritiskom turističnih delavcev in političnih veljakov bi izsilili izjemno (14. člen) možnost posega v TNP, kajti Vršič bi bil eden od ključnih pogojev za organizacijo tako

pomembnega tekmovanja. Vsa izgradnja vršiškega sistema bi potekala v časovni stiski, s tem pa bi bila skrb za čim blažje posege v okolje in za saniranje ran potošnja v ozadje. Vršič bi istočasno postal nekakšen trojanski konj za vse podobne načrte posegov v gorski svet.

V zvezi s tem problemom se je v dnevnem časopisu razvila ostra polemika, ki pa se je na žalost sprevrgla v osebna obrekovanja in čustvene izlive brez prepotrebne argumentirane diskusije.

Kljub neuspeli kandidaturi želje po širitvi smučarskih kapacitet na Vršič niso zamrle. Inž. Pintar je izdelal natančne analize in načrte, kjer je ovrednotil večino naravnih parametrov okolja in dobil najbolj »mehko« varianto smučišč. Stoji na stališču, da je tudi znotraj TNP treba skrbeti za aktivno ohranjanje oziroma oživljanje kulturne krajine, kajti naravno stanje je zaradi obilice posegov v preteklosti že zdavnaj uničeno. Z razumnim gozdarjenjem in pašništvom bi človek vzdrževal ravnovesje. Menjavanje odprtega (pašniki) in poraščenega sveta je v alpskem prostoru verjetno največja krajinska kvaliteta, ki jo je človek ustvaril v stoletnem boju z naravnimi silami. Pobočja Vršiča bi bilo zato potrebno najprej stabilizirati s pogodovanjem ter nato očistiti in razširiti obstoječe pašnike. Teren namreč porašča zelo redek gozd in so sledovi pašnikov marsikje še dobro vidni. S povezavo pašnih površin bi dobili smučarske proge. To bi bil postopen proces, brez naglih, nepremišljenih posegov, kot je strojno izravnavanje terena z odstranitvijo vegetacije in tal, kar poganja za sabo mnoge posledice (glej PV 90: 42, 77, 1990). Pri »mehkem« urejanju površin se odpira možnost za sodelovanje planinske mladinske brigade.

Smučišča in žičnice naj bi segali samo do Erjavčeve kočje, kajti višje so posegi neutemeljeni. Od Kamnitnice bi šlo navzdol osrednje smučišče po sedaj redko poraščenem pobočju, nato bi progna prečila položen teren proti Špički in Sedelcih, pod Mihovim domom bi prečila cesto in se zaključila v Klinu. Celotna progna ne bi bila zahtevna in bi služila bolj družinski smuki.

KMETIJSTVO IN TURIZEM

Celoten načrt je zasnovan na obnovitvi pašnih površin, kar pa je vezano na razvito kmečko gospodarstvo. Glede na to, da v Kranjski gori skoraj ni več kmetov, je smiselnost obnove zelo vprašljiva. Najprej bi se morala spremeniti kmetijska politika. Turizem trenutno res omogoča najhitrejši in najlažji zaslugež, vendar ta isti turizem za seboj prahu preveliko uničenje okolja. Svojo priložnost bi zato morale dobiti tudi druge dejavnosti, ki bi ljudem omogočala preživetje ob drugač-

Toliko je bilo med obema vojnama Kranjske gore, ki pa je velik del že živel od turizma.

nem odnosu do okolja. Sem vsekakor sodi kmetijstvo, »mehki« turizem in primerna obrt.

Obnova pašnih površin in oživitve planšarstva s stališča varstva okolja ni tako vprašljiva kot je uporaba teh površin za smučišča. Pripadajoče žičnice namreč zelo kvarijo krajinsko podobo, obratovanje smučišča ima tudi svoje vplive na okolje, poleg tega pa smučišče za seboj potegne tudi vso turistično infrastrukturo (lokale, servise, restavracije), s čimer se problemi obremenitve okolja povečajo.

Glede na to, da Kranjska gora večino turistov gosti v poletnem obdobju, bi se morala zavzemati za ohranjanje naravnih danosti v širši okolici. Razvoj zimskega

turizma (smučišč) namreč zelo otežuje razvoj poletnega, kajti od erozije razbrzdana pobočja, preprežena z žičnicami, za oko niso preveč vabljiva. Turizem bi moral v bližini narodnega parka videti prednost, ne pa oviro. Razvoj »mehkega« turizma bi pomenil korak naprej od nasilnega urbanega turizma, od načrtov, ki ne pomenijo nič drugega kot krajinsko uničenje.

* * *

Opomba: Zaradi moje starosti poročanje o zgodovinskih dogajanjih v zvezi z načrti o smučiščih na Vršiču večinoma ne temelji na lastnih spominih in izkušnjah, temveč je vezano na podatke iz literature in osebne vire, zato se za morebitne pomanjkljivosti prizadetim iskreno opravičujem.

SVETLOBA IN TOPLOTA IZ ALTERNATIVNEGA VIRA ENERGIJE

ČISTA SONČNA ENERGIJA

Slovenska planinska zveza in njena planinska društva bodo morala v najbližji prihodnosti posvetiti največjo možno pozornost alternativnim virom energije v gorah in predvsem v svojih planinskih postojankah. Na tem področju si ne bo treba izmišljati novosti, kajti marsikje v Alpah so na tem področju že marsikaj storili.

Berchtesgadenska sekcija Nemškega planinskega društva je tako na primer svojo Kärligersko kočjo ob Funtenskem jezeru opremila s sončnimi celicami, s čimer so hoteli dokazati, ali je mogoče na ta

način oskrbovati vsaj del kočje z električno energijo in tako omejiti obratovanje generatorja.

Na zunanji steni južne strani kočje so pritrtili štiri visoko zmogljive sončne celice (47 W), ki naj bi vse leto nabirale energijo za osvetljevanje prostorov, ki so v koči odprti pozimi in v katerih ni oskrbnika (zimske sobe). Tako proizveden »sončni« tok se skladišči v štirih sončnih baterijah, ki se med uporabo praznijo. V dveh prostorih, na hodniku in v stranišču so instalirali osem varčevalnih solarnih žarnic (120/11 W) — in poskus je stekel.